

TÜRK DEMOKRASİSİNE MÜDAHALELER

Dr. Asena BOZTAŞ

Sakarya Üniversitesi Rektörlük, aboztas@sakarya.edu.tr

Özet

Uluslararası ilişkilerin iki kutuplu yapıda seyrettiği Soğuk Savaş döneminde Türkiye'deki iç politikanın da paralel bir konumda olduğu görülmektedir. Soğuk savaş dönemindeki kutuplardan ABD tarafında yer almayı tercih eden Türkiye'de yaşanan bazı sorunlarda, bulunduğu tarafın zaman zaman desteğini aldığını zaman zaman ise tepkisini çektiğini ifade etmek isteyen çalışmada, Türk demokrasisine müdahale gibi görünen darbelerin uluslararası boyutları ve etkilerine yer verilecektir.

Özellikle ülke liderlerinin tavırları ve ülke politikalarının Sovyet yanlısı olma durumunda tepki gösteren ABD'nin Türkiye iç politikasında ve demokratikleşme süreçlerindeki etkileri oldukça önem taşımaktadır.

S. Huntington'un demokratikleşme dalgaları ve ters demokrasi hareketlerinin de göz önünde bulundurulacağı çalışmada, Türkiye'deki ters demokrasi dalgaları olarak nitelenen darbeler ve uluslararası politikadan nasıl etkilendikleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Demokratikleşme dalgaları, darbeler, Türkiye, uluslararası ilişkiler, soğuk savaş*

INTERVENTIONS TO TURKISH DEMOCRACY

Abstract

It was seen that the domestic politics in Turkey was parallel to the two-pole structure of international relations during the Cold War. The article aim to express that Turkey, who preferred to take sides with the USA during the Cold War period, was supported by the USA as well as gotten reaction in some of the problems experienced. In this framework, it will be assessed the effects of coups and international dimensions of the Turkish democracy.

The paper also addresses the effects of the USA on domestic policy and democratization process in Turkey especially at the times of pro-Soviet policies followed and pro-Soviet leaders were on duty..

S. Huntington's waves of democratization and opposite of democracy movements will be considered in the article and mentioned on military coups which are described as the opposite of democracy waves in Turkey and how they were impressed within international policy.

Key Words: *Democratization waves, coups, Turkey, international relations, The Cold War*

Soğuk Savaşın Unsurları, Uluslararası Sistem ve Türkiye

II. Dünya savaşı sonrası ortaya çıkan Soğuk Savaş dönemi, tüm uluslararası sistemin de iki kutuplu olmasını adeta şart koşturmuştur. Dolayısıyla dünya ülkeleri ya ABD ya da Sovyet Rusya yanlısı olmak zorunda bırakılmıştır (Acar, 2007: 123-141). Bu mantığa göre hareket eden ABD, kendinden olmayana "komünist" olarak nitelemiş ve hedef göstermiştir (Tansi, 2005). Bu ortamda ve dönemde Türkiye gibi ulus inşa sürecini tamamlamakta olan ülkelerde toplum ve siyaset sağ-sol olarak kesin çizgilerle ikiye ayrılmıştır. Çok partili hayata geçişin sancılı dönemini yaşayan Türkiye'yi yanına çekmek isteyen ABD, ekonomik, siyasi ve sosyal olarak bu ülkeyi etkilemeyi hedeflemiştir. Hedefleri doğrultusunda Türkiye'nin ABD yanlısı oluşu ilk kez 1946 yılında olmuştur. Bu yıl Türkiye'nin çok partili yaşama geçiş yılı olması bakımından da büyük önem taşır (Çavdar, 1996: 31-32). jeopolitik açıdan stratejik bir konumda yer alan Türkiye ABD için çok büyük önem taşımaktaydı. Bu nedenle istihbarat kuvvetlerini de seferber eden ABD, Türkiye gibi stratejik bir ortağı kaybetmek istememiştir (Çalış ve diğer., 2001: 93).

Nisan 1946'da Amerikan savaş gemisi USS Missouri'nin İstanbul'a gelişi Türkiye-ABD ilişkilerinin temeli gibi görünse de iki ülke arasındaki ilişkiler 1920'li yıllara kadar uzanır. 1920'lerde Britanya nüfuzunu dengelemek isteyen Türkiye, ABD ile işbirliğine girmiştir (Rubin ve Kirişçi, 2002: 202). O tarihten önce Batıcılık politikası güden Türkiye artık ABD yanlısı politika izlemeye başlamıştır, denilebilir.

İki kutuplu soğuk savaş döneminin en önemli unsurları cephede silahlı çatışmak yerine alternatif savaş tekniklerinin kullanılmış olmasıdır. Bunlar arasında en etkili yöntemler ise, özellikle üçüncü dünya ülkelerini taraftar yapabilmek için istihbarat güçlerinin kullanılarak yandaş olmayan hükümetlerin yönetimden devrilerek, yandaş hükümetlerin iktidara geçebilmeleri için yapılan askeri darbeler verilen destekler olmuştur.

Çalışmanın ikinci kısmında Türkiye'deki askeri darbeler ve ABD'nin istihbarat güçlerinin etkileri detaylı olarak yer alacaktır. Bu durum özellikle üçüncü dünya ülkelerinde ve Türkiye gibi ulus inşa sürecini tamamlayamamış olan ülkelerde etkili olmuştur.

Hungtington'un analizinde olduğu gibi dünya devletleri demokratikleşme dalgaları yaşarken çoğu üçüncü dünya ülkelerinin "askeri darbeler" olarak bilinen ters demokratikleşme dalgalarına (Hungtington, 1993: 197, 271) maruz bırakıldıkları görülmektedir.

ABD ve SSCB arasında yaşanan soğuk savaşta Stalin'in ölümünden sonra sosyalist blok içinde sarsıntılar ve çatlama olmakla birlikte, 1955 yılından itibaren soğuk savaş veya Doğu-Batı çatışmaları Orta Doğu bölgesine intikal etmiştir. Ayrıca bu dönemde Avrupa'da NATO'nun ve dolayısıyla Doğu ve Batı blokları arasında dengenin kurulması üzerine, bu iki blok arasındaki çatışmalar ve soğuk savaş gelişmeleri, Avrupa'dan Uzak Doğuya intikal etmiştir. Daha doğrusu, Sovyetler,

yayıma faaliyetlerini Uzak Doğuya intikal ettirmişlerdir (Armağanoğlu, 1988: 451-458).

Sıcak bir savaş yerine dünya ülkeleri üzerinde gerçekleştirilen savaşlar, dünyanın iki süper gücü olan ABD ve SSCB'nin tüm dünya ülkelerini kendi aralarında oynadıkları bir oyunun piyonları haline getirmelerine neden olmuştur.

Soğuk savaşın sona ermesiyle tek kutuplu bir düzenin hakim olduğu uluslararası sistem, sanayileşme ve teknolojinin gelişimiyle birlikte çok kutuplu bir dünya düzenine geçmiştir. Günümüz uluslararası sisteminin ABD'ye alternatif güçleri olarak Çin, Rusya, Avrupa Birliği (Acar, 2007: 404-440), Hindistan hatta İran sıralanabilir.

Son dönemdeki gelişmeler değerlendirildiğinde Polonya devlet büyüklerini taşıyan uçağın düşüşü, Kırgızistan'da meydana gelen darbe yeni bir soğuk savaş döneminin daha mı yaşanacağı sorularını akıllara getirmektedir. Fakat eğer bu soğuk savaş yaşanırsa sadece Rusya ve ABD arasında değil, çok kutuplu yapıdaki tüm büyük güçlerin yer alacağı bir savaş olacaktır.

Polonya Devlet Başkanı Lech Kaçinski ile birlikte 96 kişinin ölümüne neden olan uçak faciasında Rusya'nın sorumlu olduğu iddia edilmektedir. Tüm devlet büyüklerinin ölümüne neden olan kazada Rusya'nın suçlanmasının nedeni olarak, Devlet Başkanının Rusya'nın çıkarlarına ters tavır sergilemesi gösterilmektedir. Lech Kaczynski'nin liberal ekonomi politikası izleyen hükümetin özellikle ocak ayındaki Moskova ile doğal gaz görüşmelerini eleştirmesi ve hükümeti ülkenin Rus gazına bağımlılığını artırmakla suçlaması sonrasındaki kazanın Rusya tarafından gerçekleştirilen bir suikast olduğu fikirlerini gündeme getirmiştir (Haber7-AA, 2010).

Diğer yandan Kırgızistan'daki darbeye de Rusya'nın etkili olduğu ileri sürülmektedir. ABD ve Rusya'nın iktidar mücadelesi sonucu yaşandığı ileri sürülen darbenin nedeni olarak Rusya'nın kendi üslerinin de bulunduğu ülkedeki ABD üslerinden rahatsız olması belirtilmektedir (Hürriyet, 2009; Ekrem, 2010).

Bu düşünce doğrultusunda, soğuk savaş sonrası dağılan SSCB, daha sonra kendisini toparlayıp Rusya olarak yeniden dünya siyaset sahnesinde ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Ukrayna ve Gürcistan'daki kartlarını doğru oynayan Rusya, Kırgızistan'daki ABD yanlısı Bakiyev'i indiren darbeyi destekleyerek Avrasya'da yürütülen ABD ve Rusya arasındaki iktidar mücadelesinde önemli bir adım daha atmıştır (Tüfekçi, 2010).

Gerek soğuk savaş döneminde olsun gerek günümüz uluslararası sisteminde olsun ABD ve Rusya dünya ülkeleri üzerindeki etkilerini kendi çıkarları doğrultusunda göstermeye devam etmektedirler. Bu kapsamda soğuk savaş döneminde ulus inşa sürecini tamamlayamamış ve henüz yapılanmakta olan Türkiye'deki ters demokratikleşme hareketleri olan askeri darbelerde etkili olan bu iki süper gücü, özellikle de ABD'yi görmek mümkündür. ABD'nin Türkiye'deki askeri darbelerdeki etkileri, nedenleri ve sonuçlarıyla çalışmanın ikinci bölümünde incelenecektir.

Türkiye'deki Ters Demokratikleşme Dalgaları olan Askeri Darbeler ve ABD'nin Etkileri

Türkiye'deki her türlü gelişme ve değişme tepeden inmece bir şekilde yapılmaktadır. Tarihsel süreç içinde her türlü gelişme gibi demokratikleşme de Türkiye'de halkın talepleri ile değil, yönetime egemen olan güçlerce istenmiş ve uygulanmıştır. Bunun ne ölçüde başarılı olduğunu Türk demokrasisine yapılan müdahalelerle görebilmekteyiz. Soğuk savaş dönemi sonrası en büyük güç olan ABD'nin etkisiyle Türk demokrasi tarihindeki ters dalgalanmalar gerçekleşmiştir. Bu durum hem çok partili yaşama geçme çabası içerisindeki Türkiye'nin her türlü gelişimini olumsuz yönde etkilemiş hem de görünüşteki aktör olan ordunun daima siyasetin içinde yer alarak halkın temsilcilerinden daha fazla ön plana çıktığı ve ülkenin giderek otoriterleştiği gözlemlenmiştir.

Birer ters demokratik dalga niteliğindeki müdahalelerin başlangıcı olarak ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu öncesi Osmanlı'nın son dönemlerinde padişah II. Abdülhamit'in tahttan askerler tarafından indirilmesi kabul edilebilir. Bu süreç öncesinde III. Selim'in Kabakçı Mustafa ayaklanması sonrası tahttan indirilişi, Abdülmecid'in dönemin dış güçleri tarafından desteklenen askerlerin korkusuyla yaptığı düzenlemeler (Tanzimat ve Islahat Fermanları), Abdülaziz Han'ın Kanun-ı Esasi'nin ilan edilişi öncesi yine dış güçler destekli askerler (Mithat Paşa öncülüğünde) tarafından tahttan indirilişi, II. Abdülhamit'in asker (İttihat ve Terakki) korkusuyla II. Meşrutiyet'i ilanı (Tunaya, 1959: 31) söz konusu olmuştur. Özellikle Abdüzzaziz'in yeniçeriler tarafından tahttan indirilişi Türk siyasi tarihindeki ilk askeri darbe olarak nitelendirilmektedir.

Türkiye siyasi hayatına gerçekleştirilen ilk askeri darbe ise, 27 Mayıs 1960 darbesidir. 27 Mayıs ya da 1960 darbesi olarak anılan ters demokrasi hareketinin temelini inebilmek için II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan soğuk savaş ortamı ve iki kutuplu dünya düzenini değerlendirmeliyiz (Doğan, 2005: 7). Dönemin iki kutbu olan SSCB ve ABD'nin güç mücadelesinde tüm dünya olduğu gibi Türkiye de önemli bir yer tutmaktaydı.

Dış güç olarak ABD'nin Türk demokrasi hareketlerini geriye iten bir aktör olduğunun en önemli kanıtı ise, darbeler sonrası Türkiye'ye akan dış yardımlar ve ülke ekonomisinin iyileşmesi süreçlerinin yaşanmasıdır (Karpaz, 1996: 352-353). Bu da darbelerin sadece iç faktörlere dayanmadığının en önemli göstergesidir.

Soğuk savaş döneminde ABD ve SSCB'nin uluslararası arenadaki güç mücadelesi dünya ülkelerini de iki kutba ayırmıştır. Ülkeleri kendi yandaşı yapabilmek için her iki büyük güç de yoğun çaba sarfetmiştir. Bu doğrultuda tüm dünya ya ABD ya SSCB yanlısı olmak zorunda bırakılmıştır (Hacısalihoğlu, 2001: 44-45). Dolayısıyla Türkiye yönetimi de bir şekilde iki kutuptan birine entegre olmuştur. ABD yanlısı yönetimlerin başa geldiği Türkiye'de Sovyet yanlısı çatlak sesler, ordu ve istihbarat kanallarıyla susturularak istenilen hedefe ulaşılmıştır.

Bu bağlamda ilk demokrasiye darbe hareketi 1960 yılında gerçekleşmiştir (Özdemir, 2004: 176). Darbedeki ABD gücünü net olarak görmek mümkündür. Darbe sonrası 20 Ağustos 1960'da Milli Birlik Komitesi'nin yedi bine yakın subayı aniden emekliye ayırması, dönemin uluslararası sistemdeki etkin gücünün, ülkedeki yandaş yönetim oluşturma çabasına bağlanabilir. Buna en iyi örnek; Amil Artus'un ve Orhan Erkanlı'nın bu tasfiye işlemini NATO'nun ve ABD'nin isteği üzerine yapıldığını belirtmeleridir. Çünkü tasfiye edilen subaylar, yaş veya herhangi bir kriter öne sürülmeksizin emekliye ayrılmışlardır. Ayrıca bu subaylar, 12 Mart ve 12 Eylül'ün darbeci subay kadrosuyla aynı görüşleri paylaşmamışlardır (Yetkin, 2006: 27-28).

Özellikle Sovyetlerle ilişkilerin geliştiği dönemlerde darbelerin gerçekleşmesi, Türkiye'de bu dönemlerde sol kesimin tasfiyesi için büyük çaba harcanması ve ABD'nin bu durumu tehdit olarak algılamasıyla ilişkilendirilmektedir (Yetkin, 2006: 123-124).

Türkiye'deki ilk ters demokratikleşme dalgası olan 1960 darbesinden 11 yıl sonra ikinci bir ters demokratikleşme hareketi daha meydana gelmiştir. İlkinde olduğu gibi Sovyet tehdidine karşı komünistleri ayıklama hareketi olan bu darbe de ülkedeki ABD etkisini gözler önüne sermektedir.

Türk demokrasisine geçici bir nokta koyan 1971 askeri müdahalesi aynı zamanda siyasal süreci de onarılamaz şekilde tahrip etmiştir (Karpas, 2010: 255). Dönemin hükümetinin başında olup darbe yönetimi tarafından devrilen Süleyman Demirel'e göre, Türkiye 1950'li, 60'lı ve 70'li yıllarda, Batı'nın kendisinin sanayileşmesine izin vermemesine rağmen önemli atılımlar yapmıştır. Bu da dönemin hükümetlerini olumsuz etkilemiştir. Demirel, 12 Mart 1971 müdahalesinde ABD'nin etkisi olduğunu da öne sürmüştür (Yetkin, 2006: 114-115). 1971 Muhtırası'na herhangi bir direniş göstermeyen ve hemen istifa eden dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in yerine hükümeti kurma görevini ordu, CHP içinden kendisine yakın olan Nihat Erim'e vermiştir. Bu kabine daha çok ordu ve teknokrat hakimiyetinde idi (Dursun, 2002: 132). Fakat önemli olan ülke içindeki hakimiyetin kimde olduğu değildi. Çünkü soğuk savaş henüz bitmemişti ve stratejik öneme sahip Türkiye, ABD tarafından yandaş tutulmaya çalışılmaktaydı. Bazı görüşlere göre, NATO ve Pentagon operasyonu olarak gerçekleşen askerî darbeler Türkiye'yi kötürüm bıraktığı gibi orduya da kan kaybettirmiştir.

Türkiye'deki üçüncü ve son olması ümit edilen ters demokrasi dalgası 1980 darbesidir. 12 Eylül 1980 darbesi, demokrasinin Türkiye'de yaklaşık 60 yıllık oluşma ve kurumsallaşma çabalarının ve iç dinamiklerin ne kadar yetersiz olduğunu gözler önüne sermektedir. 12 Eylül 1980'de iktidarı ele geçiren askeri rejim, 6 Aralık 1983'e kadar sürmüştür. Bu darbe uluslararası sistem tarafından kınanması gerekirken aksine desteklenmiştir (Baydur, 1997: 319).

Burada değinilmesi gereken bir nokta da siyasal aktörler arasındaki diyalog kopukluğu ve işbirliğinin yeterli olmamasının darbenin nedenlerinden birini teşkil ettiği fakat böyle bir işbirliğinin olması durumunda darbenin önlenebileceğinin

mümkün olmasının asla düşünülmemeyeceğidir. Siyasi işbirliği asla darbeyi önleyici bir etken olamazdı. Çünkü ABD, toplumun gözündeki yüceliğini yitirmeye başlayınca rutin olarak bu müdahalelerin yapılmasına destek vermekteydi. Buna paralel olarak Demirel, eğer askerler Anayasayı kaldırıp yeni bir Anayasa koyma, bazı mevkilere oturma, devlet idaresini ele alma, bazı kadroları tasfiye etme niyetinde olmuş olsalardı da, böyle bir hareket iki parti işbirliğiyle engellenemeyeceğini belirtmiştir (Özbudun, 2003: 45). Burada Demirel'in anlatmak istediği askerin kendi iradesiyle istekleri değil, ABD'nin taleplerini yerine getirme zorunluluğudur.

Türkiye'deki ters demokratikleşme hareketlerinde ABD'nin etkisinin basına yansımaları 12 Eylül 1980 darbesi ile gerçekleşmiştir. Darbe resmen ilan edilmeden, Washington'da CIA şefi tarafından dönemin ABD Başkanı'na "*Bizim çocuklar başardı*" diye müjdelenmiştir. Mehmet Ali Birand'ın 12 Eylül 04.00 (1984) adlı kitabına göre 12 Eylül Darbesi sırasında dönemin ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Türkiye Masası Sorumlusu Paul Henze, askeri müdahaleyi haber alırken haberi ulaştıran diplomatın "*your boys have done it/senin çocuklar işi bitirdi*" anlamındaki konuşması ve dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter'a bu mesajın bir toplantının ortasında iletilmesi, 12 Eylül Darbesi içinde ABD'nin rolünü ortaya koymuştur (Birand, 1984: 286; Yetkin, 2005: 9).

Üçüncü ters dalganın hemen sonrasındaki anti-demokratik düzenlemelerin birbirini izlemesi, Türk demokrasi tarihinde hiç de yadırganacak bir durum değildir. Karamsar olmamakla beraber realist olmak gerekirse, uluslararası büyük güçlerin Türk siyasetindeki etkisinin 1980 darbesiyle bitmediğini ifade etmeliyiz. Güya demokrasiye dönüş sürecinin başlangıcı olan Haziran 1981'de Kurucu Meclis hakkında kanun yayınlanmış, yine demokrasi sürecinin devamı olarak nitelendirilen 7 Kasım 1982 günü yapılan yeni anayasa halk oylamasına sunulmuştur. Demokrasiye tam geçişin gerçekleştiği 6 Kasım 1983 genel seçimlerinde Anavatan Partisi (ANAP), tek başına iktidar olmuştur. ABD yanlısı yeni hükümetin göreve başlamasıyla birlikte; yönetim, Silahlı Kuvvetler tarafından tekrar sivilere bırakılmıştır (Öztürk, 1993: 88-89).

27 Mayıs 1960 (Burçak, 1976: 60-63) 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980'de sadece siyasilerin üzerinde değil, üniversitelerin de üzerinde büyük baskılar olmuştur (Karpat, 2010: 270). Askeri yönetim üniversiteleri ve aydınları hiçe saymış hatta tehlikeli görmüştür. Bu bağlamda 27 Mayıs'ta subayların tasfiye edildiği gibi üniversitelerden hocalar tasfiye edilmiştir (Yetkin, 2005: 104-105).

Soğuk savaş döneminin önemli aktörlerinden olan Türkiye dönemin her iki süper gücü tarafından da önemsenmekteydi. Bu nedenle her on yılda bir yaşadığı darbelerle demokratik gelişme yerine gerileme yaşamıştır. Bu durumu, Türkiye'nin askeri kanadından olan Emekli Tuğgeneral Nejat Eşlen "*en kötü demokrasi en iyi askeri yönetimden iyidir*" şeklinde değerlendirmiştir. 12 Eylül sonrasında yapılan hatalar yüzünden büyük sıkıntılar yaşandığını, ABD'nin, Türkiye'nin hem askeri gücüne hem de siyasi yumuşak yüzüne ihtiyacı olduğunu, daha da önemlisi ABD'nin

artık istediğini askerler kanalı ile sağlayamayacağını anladığını ifade etmiştir (haber7.com, 2009).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gerçekleşen darbeler sadece iç dinamiklerle açıklanamaz. Dönemin uluslararası yapısı ülke içi yapılanmayı etkileyen önemli bir faktördür. Bu bağlamda Türkiye’nin başından geçen dönemin uluslararası yapısına bakıldığında soğuk savaş döneminde olan bir dünya görülmektedir. Dolayısıyla soğuk savaşta ABD yanında yer alan Türkiye’deki Sovyet yanlısı ya da sempatican kesimler ya da olma olasılığı olan kesimler tasfiyeye maruz kalmıştır. Bu paralelde Türkiye’nin başındaki hükümetin de ABD yandaşı olması gerekmektedir. Yandaş olan hükümetler de ABD’nin sözüne riayet etmeliydi.

1960 darbesine bakıldığında tüm eleştirilere rağmen, Menderes hükümetlerinin gerçekleştirdiği yatırımlar, ülkenin ekonomik gelişimini ve sanayileşmesini hızlandırmıştır. Bu durum, ABD’nin Türkiye’ye çizdiği sınırları aşması anlamına geldiği için ABD, verdiği kredileri ve yaptığı yardımları kısmıştır. Bu yüzden de DP (Demokrat Parti) iktidarının son yılları, birçok ithal malın piyasada bulunmadığı yıllar olmuştur (Yetkin, 2005: 60-61). Esirgenen yardımlar 27 Mayıs 1960’tan sonra tekrar Türkiye’ye akmaya başlamıştır. 26 Mayıs’taki ortam 28 Mayıs’ta birden ortadan kalkmıştır.

Bu açıdan Türkiye’deki darbeler incelendiğinde üçü için de benzer şeyler söylemek mümkündür. Bir günde her şey değişmiştir. 11 Eylül 1980’deki terör ortamı 13 Eylül’de yoktur. Yine, 11 Mart 1971’deki ortam 13 Mart günü yoktur. Bu anti-demokratik müdahaleleri sadece iç siyasi süreci ele alarak açıklamaya çalışmak oldukça yanlış olacaktır. Bu nedenle hem iç dinamikler hem dış dinamikler açısından Türkiye’deki darbeleri incelemek gerekmektedir.

Sonuç

Türkiye’deki ters demokratikleşme dalgaları olan askeri darbelerin sadece iç dinamiklerle açıklanmasının mümkün olmadığını göstermeye çalışan çalışmada öncelikle soğuk savaş döneminin uluslararası sistemi ve yapılanması ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Soğuk savaşın unsurlarıyla birlikte Türkiye’nin yapılanmasında dönemin süper güçleri özellikle de ABD’nin etkisine yer verilmiştir.

Türk demokratikleşme dalgalarını tersine çeviren ve ülkesel gelişmeleri engelleyen askeri darbelerin ardındaki uluslararası aktörlerin etkisinin ne kadar büyük olduğu özellikle son dönemde ortaya çıkmaktadır. Uluslararası büyük güçlerin etkileri gerek SSCB olsun gerekse de ABD olsun tüm dünya konjonktüründe olduğu gibi Türkiye siyasi yaşamında da kendisini göstermiştir. Genellikle o dönemde Batıya dönük yüzüyle beraber ABD yanlısı tavır alan ve bu tavrının da ABD tarafından desteklendiği görülen Türk yönetiminin, ülke içinde özellikle askeri yapıyı ve istihbarat (Arcayürek, 1989: 32,39) güçlerini kullanarak darbeler gerçekleştirdiği iddia edilebilmektedir. Bu darbeler 1960 ve 1980 darbeleri gibi sert ya da 1971 darbesi gibi yumuşak olmuş olabilir. Buradaki önem taşıyan asıl husus, darbelerin

niteliği değil, genel olarak ABD tarafından Rus tehdidine karşı olmasıdır. İç dinamiklerin de tetiklenerek kaos ortamlarının yaratılmasıyla istenilen hedeflere daha kolay ulaşılabilmektedir.

Soğuk savaş ortamının uluslararası dinamiklerinin üçüncü dünya ülkeleri başta olmak üzere ulus inşa süreçlerini henüz tamamlayamamış ülkeler üzerindeki etkileri daima hissedilmiştir. Çok partili yaşama geçme çabaları içerisindeki Türkiye’de de bu süreç aynı şekilde işlemiştir. Türkiye’deki partilerin geleneksel yapıları kitle partisi ya da merkezden idare edilen kadro partisi olması ülkede yaşanan darbelerle büyük etki yapmıştır demek yanlış olacaktır. İç dinamiklerin ülke içindeki etkilerini yok saymak elbette ki mümkün değildir. Bu nedenle dış dinamiklerin etkileriyle iç dinamikler tetiklenmiştir demek yerinde bir tespit olacaktır.

Türkiye’deki 1960, 1971 ve 1980 askeri darbeleri ülkenin uluslararası sistemdeki bu dönemlerde yönünün şaşma tehdidine karşı yeniden Batıya özellikle de ABD’ye çevirme konusunda önemli adımlardır.

Günümüzdeki uluslararası konjonktüre bakıldığında soğuk savaş dönemindeki soğuk savaş ortamının aslında pek değişmediği söylenebilir. Bugünkü uluslararası sistemdeki Rus ve ABD çekişmesi geçmişte olduğu gibi yeniden tırmanışa geçmiştir. Bu ortamda Türkiye’nin geçmişte kullanamadığı kozlarını kullanabilmesi ve olası soğuk savaş dönemini karlı olmasa da en az zararla atlattığı uygun olacaktır.

Kaynakça

“ABD istedi Türk askeri darbe yaptı”, 31.10.2009, <http://www.haber7.com/haber/20091031/ABD-istedi-Turk-askeri-darbe-yapti.php> (Erişim Tarihi: 22.05.2010)

“Kırgızistan'dan ABD'ye üs darbesi”, *Hürriyet*, 4 Şubat 2009

“Polonya Devlet Başkanı ve Eşi Öldü”, *Haber7-AA*, 10 Nisan 2010

Acar, C. (2007). *Soğuk Savaş Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası*. İstanbul: Ötüken Yayınları

Arcaş, C. (1989). *Darbeler ve gizli servisler*. Ankara: Bilgi yayınları/Bilgi dizisi, 33/2.

Armağanoglu, F. (1988). *20.Yüzyılın Siyasi Tarihi*. İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Baydur, M. (1997). “Üniformalı Demokrasi”. *Yeni Türkiye*. Yıl:3, Sayı:17.

Çalış, Ş. H., Dağı, İ. ve Gözen, R. (2001). *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*. Ankara: Liberte Yayınları.

Birand, M. A. (1984). *12 Eylül saat: 04.00*. İstanbul: Karacan Yayınları.

Burçak, R. S. (1976). *Yassıada ve Öncesi*. Ankara: Çam Matbaası.

Çavdar, T. (1996). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950-1995*. Ankara: İmge Kitabevi.

Doğan, M. (2005). *Darbeler Müdahaleler ve Siyasi Sistem*. İstanbul: İz Yayıncılık.

- Dursun, Ç. (2002). "Türkiye'de Askeri Darbelerin Simgesel Ekonomisi". *Doğu Batı*, VI/21, Kasım-Aralık-Ocak 2002-03.
- Ekrem, E. (2010). "Kırgızistan'da Yeni Sivil Darbe". *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 08.04.2010, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/290/kirgizistanda-yeni-sivil-darbe.aspx> (Erişim Tarihi: 17.04.2010)
- Hacısalihoğlu, İ. Y. (2001). *Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Hungtington, S. (1993). *The third wave democratization in the late twentieth century*. USA: Norman University of Oklahoma Press.
- Karpat, K. H. (2010). *Asker ve Siyaset*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi*. Bilim Dizisi 4. İstanbul: Afa Yayınları
- Özbudun, E. (2003). *Çağdaş Türk Politikası*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Özdemir, V. (2004). *12 Eylül darbesi ve özgürlüğün bedeli*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Öztürk, M. (1993). *Ordu ve Politika*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Rubin, B. ve Kirişçi, K. (2002). *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Tansi, D. (2005). "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı ve Türkiye", *Cumhuriyet Strateji*. 19.09.2005
- Tunaya, T. Z. (1959). *Hürriyetin İlanı*, Siyaset İlmi Serisi 1. İstanbul: Baha Matbaası.
- Tüfekci, N. (2010). "Kırgızistan'da Neler oluyor...". *Milliyet*. 09 Nisan 2010
- Yetkin, B. (2005). *Kırılma Noktası / 1 Mayıs 1977 Olayı*. İstanbul: Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Yetkin, Ç. (2006). *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika*. Antalya: YAR MH Yayınları.